
ЛАППО В.В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра педагогіки
і психології, Коломийський
інститут ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ФОРМИ АКТИВІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОВІДНОГО ЧИННИКА ВИХОВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті розглядаються питання вдосконалення форм організації виховання духовних цінностей студентів в умовах ВНЗ.

Виокремлюються чинники, які позитивно впливають на духовний розвиток особистості. Автором пропонуються етапи планування й реалізації виховних заходів, які сприятимуть духовно-ціннісному самовизначенню студентів в процесі діалогічного спілкування.

Ключові слова: духовні цінності, діалогічне спілкування, година спілкування академічної групи, дискусія, диспут.

В статье рассматриваются вопросы совершенствования форм организации воспитания духовных ценностей студентов в условиях вуза. Выделяются факторы, положительно влияющие на духовное развитие личности. Автором предлагаются этапы планирования и реализации воспитательных мероприятий, способствующих духовно-ценностному самоопределению студентов в процессе диалогического общения.

Ключевые слова: духовные ценности, диалогическое общение, час общения академической группы, дискуссия, диспут.

The article is concerned with the problem of formation of spiritual and valuable sphere of a student's personality by dialog. The place of dialog has been outlined in the modern information space. The attention has been focused on the educational potential of communication as a factor

of pedagogical process of high school. The technology to discuss in terms of academic group has been presented. The most important stages of organization and holding of educational event have been described. The factors which facilitate the education and self-education of students in the process of acquaintance with discussion and debate, have been concretized. Author offers important techniques and methods of effective organization of spiritual communion. In the article written about the need to discuss the moral and spiritual issues during debates. The researcher writes about the discussion topics for the academic group of students.

Key words: *spiritual values, dialog, communication, hour communication in an academic group, discussion, debate.*

Процес реформування вітчизняної вищої освіти передбачає створення сприятливих умов для підготовки високопрофесійного фахівця з усталеною системою духовних цінностей. Задля досягнення означеної мети перед педагогічною наукою і практикою постає нагальна потреба у пошуку ефективних способів позитивного впливу на духовну царину особистості студента.

У розв'язанні означеної проблеми вітчизняні науковці надають перевагу спілкуванню й визначають його першорядним чинником у справі духовно-ціннісного самовизначення особистості. Так, О.Є. Гуменюк зауважує: «Спілкування – необхідна умова існування людини і, разом з тим, один з основних чинників і джерел її психічного розвитку в онтогенезі. Особистість завжди є носієм тих чи інших індивідуальних якостей і властивостей, що виступають у складному поєднанні і виявляються у її поведінці, в ставленні до інших, у рисах її характеру, волі, здібностях, інтересах, потребах і мотивах діяльності, переконаннях та ідеалах» [2, с.164].

На думку В.А.Семиченко завдяки спілкуванню людина починає правильно сприймати себе й інших, що у свою чергу сприяє становленню у людини адекватного образу її «Я». Саме в цій сфері відбувається розвиток окремих компонентів самосвідомості, що тісно пов'язано з процесом самовизначення, самореалізації і становлення національної, моральної, громадянської і духовної ідентичності особистості [3, с.27].

Концептуальним підґрунтям у пошуку форм активізації саме діалогічного спілкування в осередку студентської групи нам правило твердження М.Й Боришевського про те, що «Полігоном для розвитку духовних цінностей можуть стати заняття дискусійного типу творчого характеру, які спонукають поглиблювати знання, відточувати самостійність, неординарність, здатність конструювати ідеї, уміння діяти колективно, вести систематичний творчий пошук. Інакше кажучи, інтенсифікація не за рахунок більш жорсткого ритму роботи, а завдяки підвищенню культури учбової праці, зростання її продуктивності

в результаті нестандартних рішень, форм і умов [1, с. 32].

Мету статті вбачаємо у визначенні ефективних форм і методів організації виховної роботи орієнтованої на утвердження духовних цінностей особистості в період професійного становлення.

До традиційних форм виховної роботи ВНЗ належить година спілкування, яка регулярно відбувається в осередку академічної групи під керівництвом куратора. Години спілкування допомагають студентам у духовному самоствердженні, визначенні системи власних цінностей і пріоритетів, залученні у процес спільного пошуку відповідей на життєво важливі питання. Узагальнена мета години спілкування духовного спрямування – допомогти студентам у формуванні особистої позиції щодо розв'язання актуальних проблем, розвивати здатність до рефлексії, стимулювати активну життєву позицію.

Педагогічна практика засвідчує, що години спілкування можуть проводитись у формі етичної бесіди, «сократівської» бесіди, дискусії, диспуту, тренінгу, тематичної конференції, усного журналу, літературно-музичної вітальні, перегляду й обговорення кінофільму, зустрічі з цікавою людиною.

Куратору варто спільно з студентами обирати зміст і форму проведення години спілкування, зважаючи на вікові й психологічні особливості студентів, цілі та завдання виховної роботи ВНЗ, духовні потреби сучасної молоді.

В процесі організації й проведення години спілкування важливе дотримання низки загальновідомих або вироблених власних правил. Завдання куратора академічної групи – викликати студентів на відверту розмову, ініціювати обмін думок, створити неосудливий тон дискусії. Відтак слід

уникати засуджень поглядів або переконань, звинувачень у бездуховності, байдужості чи безпринциповості, нав'язування чужих думок і суджень.

Задля активізації уваги й створення позитивно-емоційного настрою під час години спілкування передбачається що:

- 1) усі учасники групи розташовуються колом (слухачі повинні бачити того, хто говорить);
- 2) на низькому столику посередині ставиться запалена свічка, увімкнута лампа з прозорим абажуром пастельних тонів, невеличка композиція з квітів;
- 3) звуковий фон можуть створювати аудіозаписи творів класичної музики, що негучно лунають з динаміків програвача (під час перегляду відео музику вимикають).

В процесі спілкування важливо дотримуватися встановлених часових обмежень. Якщо обговорення, дискусія відбуваються успішно й цікавлять усіх учасників, то час може бути продовжено, але до розумних меж.

Година спілкування набуде бажаного виховного ефекту за дотримання низки умов:

- матеріал викладається від предметної інформації – до оцінки інформації;
- обговорення відбувається від загальних оцінок – до розгорнутих суджень;
- повсякчасна увага до виступів і коментарів кожного з учасників;
- акцент на важливих моментах;
- спільне розмірковування над проблемними питаннями;
- спільний пошук шляхів вирішення проблеми;
- урахування психологічних особливостей сприйняття матеріалу слухачською аудиторією (слабка увага – зміна діяльності:

музична пауза, фізкультхвилинка, несподіване запитання);

- регулярне дослідження психологічного стану й особистісних якостей студентів за допомогою співбесід, анкетування, тестування тощо;
- врахування духовних запитів студентів під час складання планів виховної роботи на семестр / навчальний рік.

Дискусія – це форма організації спілкування під час якої здійснюється групове обговорення проблеми з метою досягнення істини шляхом зіставлення різних думок. Для неї характерні чіткість мети, компетентність, науковий підхід до проблеми, повага до аргументів опонента, послідовна критика міркувань учасників обговорення. Поряд з іншими формами педагогічної взаємодії дискусія визначається низкою переваг. Вона координує думки окремих осіб, стимулює учасників чітко й точно формувати свої думки, в процесі дискусії більш помітними стають помилки мислення, удосконалюються прийоми дискутування [4, с.209].

Дискусії властивий *комплекс функцій*, які вона може виконувати. Адже це – школа спілкування-діалогу і засіб колективного розв'язання проблем. Вона допомагає виявити власну позицію, виявити багатогранність підходів, точок зору з приводу питань і в результаті обміну досягти всебічного просторового бачення предмета обговорення.

Дискусія може бути частиною виховного заходу, методом, що дозволяє залучити більшість учасників до активного обговорення морально-етичних або наукових проблем. Однак у виховній роботі дискусія виступає формою організації, виховання, що спеціально готується і проводиться з

студентським колективом учнів.

Організуючи дискусію, слід зважати на те, що найоптимальніша чисельність її учасників має не перевищувати 15 осіб, які, розподілившись на групи, розташовуються у приміщенні у формі кола, або підкови. Організаційно дискусії поділяють на кілька *етапів*:

- 1) визначення теми і мети;
- 2) збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій учасників) з обговорюваної проблеми;
- 3) упорядкування, інтерпретація і спільне оцінювання обговорюваної інформації;
- 4) формулювання колективного рішення;
- 5) зіставлення мети з отриманими результатами.

Під час дискусії можливе використання різних *прийомів*:

- аргументації (сукупності аргументів на користь будь-якого твердження);
- дебатів (обміну думками з певних питань);
- демонстрації (логічного розмірковування, в процесі якого на підставі аргументів роблять висновок про істинність чи хибність гіпотези);
- логоманії (вид суперечки, за якої учасники, не знаючи предмета суперечки, заперечують аргументи один одного чи не погоджуються один з одним);
- незавершених чи неточних висловлювань;
- полеміки (суперечка з метою захистити свою точку зору і заперечити думку опонента);
- софістики (умисне використання в дискусії помилкових доказів – софізмів, які зовні виглядають істинними);

- евристики (мистецтво сперечатися, користуючись засобами, розрахованими на перемогу).

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, які хвилюють його учасників. У виховному процесі диспут інтерпретується як спеціально організована вистава, під час якої відбувається демонстративне зіткнення прямо протилежних точок зору, думок з певного питання (проблеми) морально-етичного, суспільно-політичного, філософського змісту [4, с.231].

Розгортається диспут завдяки оцінкам, аргументаціям, опорі на особистий досвід, яким користуються учасники суперечки. У диспуті є елементи монологу й діалогу. Діалогічні елементи надають емоційне зафарбування дискусії. Відтак монологічні – служать для вираження її логічного змісту.

Виховний потенціал диспуту полягає у формуванні вміння доказово, аргументовано викладати свою точку зору, зберігати витримку й спокій, сприймати критику, з повагою ставитися до думки опонента, виробляти усталені переконання й виявляти власні ціннісні орієнтації. Водночас диспут сприяє виробленню спільної думки колективу щодо розв'язання проблеми обговорення, поглибленню та розширенню кругозору, розвине́нню необхідних якостей особистості.

Добре організований диспут, сприяє розвитку активної життєвої позиції, уважного ставлення до питання духовного вдосконалення, впливає на формування стійких світоглядних переконань, допомагає розвитку логічного мислення.

Тема диспуту повинна відображати потреби студентського колективу. Тематику диспутів добирають з таким розрахунком, щоб спонукати його майбутніх учасників до розміркову-

вань про мету життя, про справжнє щастя, про обов'язок людини перед суспільством, заохочувати до глибоких роздумів, пошуку власних шляхів вирішень обговорюваної проблеми.

Під час визначення основних питань слід намагатися, щоб вони були значущими для учнів, містили в собі приховані суперечності, але при цьому позбавлені провокативності. Доцільно обговорювати не більше 5-6 питань.

Підготовка і проведення диспуту відбувається за певними етапами, кожен з яких передбачає розв'язання чітко окреслених завдань:

- 1) визначення теми, мети диспуту (має бути конкретною, орієнтованою на інтереси його учасників);
- 2) створення організаційної групи;
- 3) розподіл обов'язків, вибір ведучого, анкетування;
- 4) підготовка художньо оформленого плакат-оголошення, де вказується тема з одним або кількома епіграфами, основні питання теми, література. Його бажано доповнити правилами або законами диспуту (вивіщується за 3-4 тижні);
- 5) ведучий повинен добре підготуватися до диспуту, продумати як викликати обмін думками між його учасниками, вміло керувати полемікою, спрямовувати її так, щоб вона не перетворювалась в беззмістовну балаканину. Він повинен вчасно зупинити тих, які надто відхиляються від головного, допомогти тим, хто висловлює розумні думки, але не вміє їх аргументувати, підвести учасників дискусії до необхідних узагальнень і правдивих висновків;
- 6) проведення анкетування, попередніх бесід з учасниками диспуту полегшить роботу ведучого, підкаже йому, на кого можна спиратися, до певної міри застрахує від неспо-

діванок, підготує до подолання помилкових поглядів. У такому разі не буде мовчазних хвилин або поверхового вирішення спірних питань. Для активізації діалогічного спіл-

кування в осередку академічної групи (або кількох академічних груп) було розроблено тематику дискусій та диспутів духовно-ціннісного спрямування відображену в таблиці 1.

Таблиця 1.

Тематика дискусій та диспутів духовно-ціннісного спрямування

№	Тема	Мета	Питання для обговорення та дискутування
1.	Краса людської душі.	виховувати прагнення до самовдосконалення; формувати почуття прекрасного; сприяти гармонійному розвитку особистості.	1. Що таке людська краса? 2. Який ваш ідеал прекрасного? 3. Що значить творити по законах краси? 4. Що ми розуміємо під художнім смаком? 5. Чи можна прожити життя без краси? 6. Як створити свій власний світ краси? 7. У чому полягає краса душі? 8. Як може проявлятися душевна краса людини?
2.	Духовний світ людського буття.	формувати уявлення про духовні чинники людського буття; вдосконалювати навички самопізнання; виховувати гуманоцентричний світогляд.	1. Чи варто судити про людину по її зовнішності? 2. Що ми розуміємо під внутрішнім світом людини? 3. Які людські якості ви вважаєте найважливішими? 4. Що таке душевна щедрість? 5. Які риси характеру найбільш цінні у житті сучасної людини? 6. За якими ознаками можна визначити особисті духовні цінності людини?
3.	Ціль життя – сенс життя.	виховувати прагнення до самоактуалізації; формувати ціннісні орієнтації; конкретизувати духовні пріоритети людського буття.	1. Чи заслуговує кожна людина на гідне щасливе життя? 2. Чи повинні ми думати і дбати тільки про власне майбутнє? 3. Як знайти своє місце в житті? 4. Які у вас плани на майбутнє? До чого ви прагнете? Чи реальні ваші плани? 5. Чи потрібна людині в житті мета, до чого вона зобов'язує? 6. Що таке вільна і незалежна особистість? 7. Як слід розуміти вислів: «Світи іншим – сам не згориш».
4.	Духовні потреби особистості.	розвиток навичок самовдосконалення внутрішнього світу; формування здатності до визначення ідеалів; утвердження пріоритетності духовних потреб.	1. Мій внутрішній світ? Чи відповідає він моему зовнішньому образу? 2. Що є ідеалами духовного світу людини? 3. У чому полягають духовні потреби? 4. Чи відповідають вони вимогам часу? 5. Як впливають духовні потреби особистості на формування її життєдіяльності? 6. Яку людину називають духовно багатою? У чому полягає її багатство?
5.	Що таке хліб душі?	виховання гармонійно розвинутої особистості; формування інформаційної культури; спонукання до самопізнання.	1. Для чого потрібні музеї та виставки? Це дань моді чи збереження історичних та мистецьких цінностей? 2. Які музеї та виставки цінніші: історичні чи мистецькі? Чому? 3. Яку цінність мають музеї та виставки для формування гармонійно розвинутої особистості? 4. Яке значення має бібліотека у житті сучасної молоді?

			5. Чи потрібна людині в житті мета, до чого вона зобов'язує? 6. Що таке вільна і незалежна особистість? 7. Як слід розуміти вислів: «Світи іншим – сам не згориш».
4.	Духовні потреби особистості.	розвиток навичок самовдосконалення внутрішнього світу; формування здатності до визначення ідеалів; утвердження пріоритетності духовних потреб.	1. Мій внутрішній світ? Чи відповідає він моєму зовнішньому образу? 2. Що є ідеалами духовного світу людини? 3. У чому полягають духовні потреби? 4. Чи відповідають вони вимогам часу? 5. Як впливають духовні потреби особистості на формування її життєдіяльності? 6. Яку людину називають духовно багатою? У чому полягає її багатство?
5.	Що таке хліб душі?	виховання гармонійно розвинутої особистості; формування інформаційної культури; спонукання до самопізнання.	1. Для чого потрібні музеї та виставки? Це дань моді чи збереження історичних та мистецьких цінностей? 2. Які музеї та виставки цінніші: історичні чи мистецькі? Чому? 3. Яку цінність мають музеї та виставки для формування гармонійно розвинутої особистості? 4. Яке значення має бібліотека у житті сучасної молоді? 5. У чому переваги і недоліки віртуальних музеїв, виставок, бібліотек? 6. Який духовний зміст храмів? 7. Що означає духовне очищення? 8. Що можна називати хлібом душі? Що можна назвати духовною отрутою?
6.	Сила та краса почуттів, що це?	формувати провідні засади морально-етичної культури; заохочувати до гармонії у взаєминах з іншими людьми; спонукати до креативності у власних судженнях і міркуваннях.	1. Як ви розумієте такі вислови: «Яка людина, така і її любов» (І.Еренбург): 2. Яка відмінність між поняттями «любов» і «кохання»? 3. Як можна прокоментувати вислів «Кохання всього мало. Воно має щастя, а хоче раю, має рай – хоче неба. О люблячі! Усе це є в вашому коханні. Зумійте тільки знайти» (Віктор Гюго)? 4. Чи здатна на високі почуття людина з низьким рівнем культури? 5. Чи потрібно боротися за кохання? А може це приниження людської гідності? 6. Любов і розум – вороги чи друзі? 7. Ревнощі – ознака кохання чи егоїзму? 8. Існує думка, що для кохання потрібні перевірки та випробування? Якщо так, то які? 9. В чому виявляється сила та краса любові?
7.	Я–гармонійно-розвинена особистість.	спонукати до самопізнання; виховувати повагу до міркувань співрозмовника; розвивати здатність до рефлексії.	1. Чи може бути кожна людина гармонійно розвинутою особистістю в наші дні? 2. Чи можете ви назвати себе гармонійно розвинутою особистістю? Якщо «так», то що цьому сприяло? Якщо «ні», то що цьому заважає? 3. Що можна зробити, щоб кожна молода людина змогла рости духовною і удосконалюватися фізично? 4. Як уникнути негативних проявів та звичок у своєму житті? 5. А якщо вони є – як їх позбутися?

8.	Чого чекає від нас наша країна?	заохочувати до роздумів про сенс життя; виховувати національну самосвідомість; формувати уявлення про роль кожного свідомого громадянина у долі держави.	1. Як ми розуміємо свій обов'язок перед народом, державою? 2. Чим привабливі люди неспокоїної душі та громадянського обов'язку? 3. Що значить добropорядність у стосунках з людьми? 4. Яке наше місце в житті нашої держави? 5. Сучасний студент – спостерігач чи будівничий сьогодення?
----	---------------------------------	--	--

Ефективність диспуту залежить від невимушеності його атмосфери. З цією метою складають і оприлюднюють правила поведінки під час диспуту.

1. Кожен має право висловити свою думку. Якщо в тебе є що сказати слухачам, нехай вони довідаються про це.
2. Говори, що думаєш, думай, що говориш! Висловлюйся ясно й чітко. Не стверджуй того, у чому не розібрався сам.
3. Намагайся якнайпереконливіше викласти свою точку зору. Спирайся тільки на безсумнівні факти.
4. Не повторюй того, що до тебе було сказано.
5. Поважай чужу думку. Намагайся зрозуміти її. Умій вислухати точку зору, з якою не згоден. Будь витриманим. Не перебивай виступаючих. Не надавай особистісних оцінок. Правоту доводь фактами, а не лементом. Не нав'язуй своєї думки.
6. Якщо доведена помилковість твоєї позиції, май мужність визнати свою неправоту.

Нехай головним підсумком диспуту стане твоє просування нелегким шляхом збагнення істини.

Ефективними є й інтерактивні вправи, такі, наприклад, як «метод ПРЕС», у який вже закладені мовні кліше. Приміром 4 представники дискусійної групи висловлюють свою точку зору на запропоновану проблему:

1-й учасник висловлює свою думку, пояснюючи точку зору (починає словами «Я вважаю, що...»);

2-й учасник пояснює, на чому ґрунтуються докази його позиції («Тому що...»);

3-й учасник наводить факти, які підтверджують позицію («Наприклад...»);

4-й учасник узагальнює думку, робить висновок про те, чому необхідно прийняти таку позицію («Отже, тому...»).

Куратору необхідно здійснювати ретельний аналіз ефективності проведеного заходу. Насамперед слід з'ясовувати як виявилася активність студентів під час підготовки (участь у розробці плану, у підборі літератури, у підготовці виступів тощо) і проведення диспуту (кількість доповідачів, щирість і переконаність їх суджень, уміння самостійно обґрунтовувати й захищати свою точку зору)? Які матеріали одержали бажаючі взяти участь у диспуті (план, готовий текст виступу, літературу для вивчення тощо)?

Отже, сходження студента на якісно новий рівень духовно-ціннісного вдосконалення реалізується за умови гуманізації освітнього процесу вищого навчального закладу. Формування духовно-ціннісної сфери особистості студента набуде ефективності за умови авторитетності педагогічного колективу ВНЗ, індивідуально-диференційованої взаємодії з студентською аудиторією, стимуляції до пошуку способів самопізнання і самовизначення, спонукання до ціннісної рефлексії, опори на суб'єктивний досвід студентів, надання свободи вибору і міжособистісного спілкування.

Подальшої розробки потребує методичне забезпечення інших форм організації виховного процесу, які б також стимулювали студентську аудиторію до активного обговорення й по-

шуків розв'язання життєво важливих запитань, а відтак сприяли утвердженню духовно-ціннісних засад професійної діяльності майбутнього фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виховання духовності особистості: навч.-метод. посіб. / [Боришевський М. Й. та ін.]; заг. ред. М. Й. Боришевського; НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К.; Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 103 с.
2. Гуменюк О. Є. Психологія впливу: монографія / О. Є. Гуменюк. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 304 с.
3. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посіб. / В.А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 336 с.
4. Чернуха Н.М. Інтеграція виховних впливів у сучасному освітньому середовищі [Монографія] / Н.М.Чернуха. – Луганськ: Вид-во «Альма-матер», 2006. – 304 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Vykhovannya dukhovnosti osobystosti: navch.-metod. posib.* / [Boryshevs'kyi M. Y. ta in.]; zah. red. M. Y. Boryshevs'koho; NAPN Ukrainy, In-t psykholohiyi im. H. S. Kostyuka. – K.; Kirovohrad: Imeks-LTD, 2013. – 103 s.
2. *Humenyuk O. Ye. Psykholohiya vplyvu: monohrafiya* / O. Ye. Humenyuk. – Ternopil' : Ekono-michna dumka, 2003. – 304 s.
3. *Semychenko V.A. Psykholohiya pedahohichnoyi diyal'nosti: Navch. posib.* / V.A. Semychenko. – K.: Vyshcha shkola, 2004. – 336 s.
4. *Chernukha N.M. Intehratsiya vykhovnykh vplyviv u suchasnomu osvitr'omu seredovyshchi* [Monohrafiya] / N.M.Chernukha. – Luhans'k: Vyd-vo «Al'ma-mater», 2006. – 304 s.